

Afpakken van crimineel vermogen onder jongeren: kansen en kanttekeningen

Laura van Drunen MSc.

dr. Benjamin R. van Gelderen
Sectorhoofd Politie Den Haag Zuid

11 Februari, 2024

Manuscript voor “De website voor de politie”

Correspondentie:

Laura van Drunen, e-mail: lauravandrunen@hotmail.com; en Benjamin van Gelderen, Politie District Den Haag

Zuid, Postbus 264, 2501 CG Den Haag, e-mail: benjamin.van.gelderen@politie.nl

Afpakken crimineel vermogen

Afpakken van crimineel vermogen onder jongeren: kansen en kanttekeningen

Geld verdienen is een belangrijke drijfveer voor criminelen waaronder ook voor jongeren om criminaliteit te plegen. Het afpakken van crimineel vermogen lijkt dan ook een belangrijk instrument om het patroon van het verkrijgen van crimineel vermogen en daarmee onrechtmatig verkregen welvaart en status, te kunnen doorbreken. Bovendien kunnen verkregen inkomsten toekomstige criminaliteit financieren. Maar werkt afpakken wel zo goed als we denken? Dit artikel beschrijft – gebaseerd op een uitgevoerd onderzoek naar het afpakken van crimineel vermogen onder jongeren in Den Haag Zuidwest (Masterscriptie, van Drunen, 2023) - vanuit de criminologische theorie de belangrijkste grondslagen om af te pakken. Naast de kansen die afpakken biedt, worden echter vooral praktische kanttekeningen meegegeven. Dat laatste met name op het vlak dat voldoende afpakken lastig blijkt en dat het voor jongeren ook een drijfveer lijkt te kunnen vormen om afgepakt vermogen terug te verdienen. De opiniërende nadruk van het debat zit juist in het fenomeen tussen moraliteit (criminaliteit mag niet lonen) versus wat het kost versus oplevert. Daarbij is het ook vooral interessant is om te vernemen hoe medewerkers uit het werkveld hierover denken.

Criminelen verdienen veel geld met hun criminele activiteiten; naar schatting op jaarbasis zo'n 9,3 miljard euro (AEF, 2015). Het maken van de juiste inschattingen van dergelijke bedragen moet overigens kritisch worden bekeken. Het gaat zögezegd om expertschattingen en veronderstellingen met vaak verweven onbekende grootheden zoals pakkans, winst en witwasbehoefte per geregistreerd misdrijftype of vallend onder containerbegrippen zoals fraude en ondermijning. Daarbij is er ook niet altijd goed beeld hoe internationale witwasstromen

precies lopen, oftewel de vraag waar in de wereld criminelen precies hun geld uitgeven (Kruisbergen, 2021). Het neemt echter niet weg dat het om zeer grote bedragen gaat. Een gangbaar als krachtig beschouwd instrument om criminelen te raken in hun bedrijfsvoering betreft dan ook logischerwijs het afpakken van hun crimineel verkregen vermogen (AEF, 2015; Van Rij, 2018). Ter illustratie: in het politiedistrict Den Haag Zuid is in 2022 concreet voor 2,2 miljoen euro aan vermogen afgepakt; in 2023 besloeg dat bedrag per 1 september dankzij de extra aandacht vanuit politiezijde al 5,5 miljoen euro, wat ruim boven de gestelde norm is. Door vermogen af te pakken kun je ook nog eens voorkomen dat geld binnen de samenleving blijft circuleren en ingezet wordt als herinvestering voor verdere criminele activiteiten (Grapperhaus, 2021, geciteerd in Rijksoverheid, 2021). Afpakken zou in dat kader ook van groot belang kunnen zijn in de bestrijding van de criminaliteit onder jongeren.

Theoretische en juridische grondslag

Om criminelen te raken in hun bezigheden, lijkt afpakken dus een passend middel dat ook theoretisch valt te onderbouwen. Criminelen plegen namelijk vaak strafbare feiten om er beter van te worden en geld krijgen vormt een belangrijke drijfveer voor het plegen van de criminaliteit (Van Rij, 2018; Verrest, 2006). Voor jongeren kan daarbij naast het verkrijgen van geld als extra motief ook nog statusverhoging een rol spelen, zowel vanuit het plegen van delicten die op zichzelf stoer zijn en aanzien verwerven, als ook om een levensstijl te kunnen hebben met het gebruik van zichtbare dure statussymbolen zoals hippe merkkleding en fraaie snelle auto's (Terpstra & Swami-Persaud, 2021). Ten slotte vormt crimineel vermogen ook een machtsbasis, met name in wijken met lage besteedbare inkomens (Tops & Van der Torre, 2014).

Er zijn drie voornaamste criminologische theorieën die kunnen verklaren waarom afpakken van crimineel vermogen zou moeten kunnen werken. Allereerst veronderstelt *de rationele keuzebenadering* dat mensen in hun gedrag kosten en baten tegen elkaar afwegen en vervolgens kiezen voor het hoogste rendement. De toepasbaarheid van dit gedachtengoed bleek ook crimineel gedrag te verklaren, met name in de afweging van enerzijds het economische belang versus de strafdreiging (Becker, 1968). Afpakken zou in dat kader kunnen werken als het ervoor zorgt dat de kans op het verkrijgen van crimineel voordeel dermate gering is dat het plegen van criminaliteit in financieel opzicht niet meer de moeite waard is. Een andere verklaringsgrond wordt gegeven vanuit *de gelegenheidstheorie*: crimineel gedrag ontstaat omdat de gelegenheid er is en mensen daarmee in de verleiding wordt gebracht om criminaliteit te plegen. Beperkingen van de gelegenheid zouden juist eerder tot het naleven van de regels leiden (Huisman, 2001). Zo kan een gemotiveerde dader, de aanwezigheid van een aantrekkelijke buit en gebrek aan adequaat toezicht gemakkelijker tot het ontstaan van crimineel gedrag leiden (Felson, 1994). De gelegenheidstheorie is een macro-situationele theorie die nauwelijks rekening houdt met de lange termijn. Anders gesteld, de omgeving is vaak een gegeven en je weet niet eenvoudig hoe criminaliteit zich kan ontwikkelen als verleidingen niet constant zijn. Het verdienen van geld lijkt in dit kader dan ook vooral ingegeven te zijn doordat je geld wilt verkrijgen en onder gunstige omstandigheden, bijvoorbeeld een op dat moment lage pakkans, in aanraking komt met een slachtoffer wat bijvoorbeeld weer tot berovingen kan leiden. Het afpakken van crimineel vermogen kan in dat kader worden gezien als juist een gelegenheidsbeperkende maatregel, zeker als je de brandstof voor het plegen van weer nieuwe misdrijven wegneemt. Ten slotte is volgens *de differentiële associatietheorie* (Sutherland, 1947) crimineel gedrag het gevolg van een sociaal leerproces, met name gevormd door interacties met andere individuen die criminaliteit plegen. Je leert in de interactie met anderen, criminele technieken maar leert vooral ook om het gedrag

normaal te vinden. Gesteld moet wel worden dat sec geldgewin volgens Sutherland geen expliciete verklaring vormt voor crimineel gedrag. Het sociale leergedrag om criminaliteit te plegen brengt echter wel vaak met zich mee dat er geld mee verdiend wordt en dat het ook normaal wordt gevonden om op deze manier aan geld te komen. Juist onder jongeren kan dit leerproces een belangrijke negatieve rol spelen, waarbij het afpakken van crimineel vermogen de status zou moeten afbreken (imagoschade) en criminele netwerken kan verstoren (zie o.a. Van Rij, 2018). Afpakken van crimineel vermogen zou daarmee vooral ook een afschrikwekkende werking moeten hebben.

Om vervolgens ook daadwerkelijk af te kunnen pakken zijn er diverse strafrechtelijke mogelijkheden. Zo kent het strafrecht zes vermogenstransacties (Aanwijzing afpakken, 2016) namelijk: de verbeurdverklaring, de ontneming van wederrechtelijk verkregen voordeel, de geldboete, een schikking, de transactie met financiële voorwaarden en ten slotte een strafbeschikking met een ontnemingscomponent. Alvorens af te pakken worden geld en goederen doorgaans eerst inbeslaggenomen op basis van klassiek strafvorderlijk beslag (waarheidsvinding, artikel 94 Sv.), conservatoir beslag (artikel 94a lid 2 Sv) of executoriaal verhaalsbeslag (artikel 575 Sv). In het onderzoek naar het afpakken van crimineel vermogen onder jongeren in Den Haag Zuidwest is gekeken naar de eerste twee vormen van de inbeslagname.

Kansen en kanttekeningen

Zowel de wens tot afpakken, de beschreven theorie als ook de juridische mogelijkheden zouden voldoende grondslag en gelegenheid kunnen bieden om crimineel vermogen af te pakken. In dat licht heeft Van Drunen (2023) een kwalitatief onderzoek verricht naar onder andere de vraag *hoe* dit afpakinstrument een rol kan spelen in de bestrijding van specifiek de jeugdcriminaliteit in Den

Haag Zuidwest. Hiervoor zijn negen deskundigen (wijkagent, jeugdagent(en), rechercheur(s), een Hulpofficier van Justitie, een onderzoeker, jongerenwerker(s)) en drie jongeren geïnterviewd. Als kritische kanttekening kan worden meegegeven dat het slechts gaat om een beperkt aantal interviews en dat de bevindingen gebaseerd zijn op de presentatie van een enkelvoudige onderzoeksmethode.

Uit de bevindingen kwam naar voren dat er volgens enkele geïnterviewden een verjonging viel waar te nemen in de jeugdcriminaliteit. Deze conclusie is hier echter gebaseerd op een eigen beleving en niet gestaafd met cijfers. Toch kan dit een waardevolle beleving zijn. Als je naar de monitor jeugdcriminaliteit 2023 kijkt, dan zie je dat sinds 2010 het aantal minderjarigen dat door de politie is geregistreerd als verdachte van een misdrijf, in 2022 meer dan gehalveerd is. In de periode 2018 tot en met 2022 is het aantal minderjarige verdachten van (vuur)wapen en drugsmisdrijven redelijk gelijk gebleven (Kessels, 2023). Als je specifiek kijkt naar Den Haag Zuid-West dan zie je vanuit de politiecijfers dat over de periode 2017 tot en met 2022, dat bij geweldsdelicten en HIC-feiten relatief veel minderjarigen zijn betrokken (in beide gevallen 44%) en ook bij wapenhandel- en bezit evenals online fraude er opvallend veel minderjarigen zijn betrokken (Aanpak preventie met gezag, 2022).

Naast de delicten als drugsriminaliteit, diefstallen, geweld en wapenbezit was er ook een duidelijke digitaliseringstrend zichtbaar, met name richting de fraudedelicten. Van de vele jongeren “piekt” een klein deel in de criminaliteit waarbij voornamelijk motivatiebronnen status, snel geld, groepsdruk, loyaliteit, tijdverdrijf en spanning lijken te zijn. Jongeren lijken over het algemeen overigens helemaal niet zo na te denken over de gevolgen, zeker als het gaat over de lange termijn gevolgen. [Respondent: ‘*Zij leven met het idee, ik zal nooit gepakt worden en ik ga het beter doen dan hoe anderen het hebben gedaan*’]. [Respondent: ‘*...jongeren zijn bijzonder slecht in het inschatten van lange termijn-effecten. Dus als je al niet gelooft dat er afgepakt kan*

worden, wat voor afschrikkende werking heeft het dan?']. Zicht krijgen op de geldstromen wordt tevens bemoeilijkt omdat verkregen crimineel vermogen snel weer wordt uitgegeven, bijvoorbeeld aan dure kleding. Zo verscheen ter illustratie een 19-jarige met een outfit van rond de 900 euro bij een rechtszitting. Negatieve rolmodellen spelen een grote rol in de besmetting van elkaar, maar een woning, werk en een relatie kan op enig moment ook weer een reden zijn om met criminaliteit te stoppen. Wat volgens een geïnterviewde, gebaseerd op een bijeenkomst met betrokkene en jongeren, tevens mee lijkt te spelen is dat jongeren zich wel eens gediscrimineerd voelen, zich niet thuis voelen en het gevoel hebben om geen eerlijke kansen te krijgen.

Als het gaat om het afpakken zelf, vindt dat zeker plaats, maar het gebeurt nog niet vaak omdat het onderaan de streep niet zoveel lijkt op te leveren in verhouding tot het werk wat erin zit. Er is wel specifieke expertise voor aanwezig bij met name enkele specialisten van de opsporing, de kennis vanuit ‘het blauw’ is daarentegen veel beperkter. Afpakken dient ook het doel dat misdaad niet zou mogen lonen en kan als een vorm van straf worden gezien. Betrokkenen van de politie die het middel hanteren zijn over het algemeen positief over het instrument en onderschrijven het belang, maar tijd en capaciteit vormen wel een belangrijk knelpunt. [Respondent: ‘*We hebben een onderbezetting waardoor we keuzes moeten maken en dat is afhankelijk van zoveel dingen. We moeten targets halen en je moet capaciteit verdelen. We halen het target wel, maar het doel van echt vol erop gaan zitten om die status af te nemen, nee, ik denk dat dat doel niet wordt bereikt*’]. Deze onderbezetting wordt ook gestaafd vanuit cijfers van de politie. In 2022 kwam de politie reeds 1400 mensen tekort; een problematische onderbezetting zeker in een periode met veel orde handhavingstaken (Van der Parre & Adringa, 2022). Deze onderbezetting is nog het grootst in de grote steden zoals Den Haag waar 6,7% van de formatie wordt gemist (Van der Parre & Adringa, 2022).

Vanuit een respondent wordt als advies meegegeven om de perceptie over de effecten van afpakken bij politiemedewerkers te verhogen en ook om in plaats van naar de afpakcijfers juist meer te kijken naar de probleemgerichte aanpak en het *fenomeen* van afpakken. Het afnemen van status wordt onderschreven maar meer voor de jongeren die aan het begin van de criminele loopbaan staan en niet voor degenen die al heel diep in de criminaliteit zitten. Je hebt ook het netwerk van de jongeren nodig, met name de ouders. Je moet vroeg beginnen met voorlichting en laten zien dat er wordt afgepakt. Via sociale media accounts wordt in dat kader door de politie overigens al bewust en actief extern aandacht besteed aan voorbeelden waarin er is afgepakt.

Tevens is ook de perceptie van jongeren en jongerenwerkers vermeldenswaardig. Direct betrokkenen kunnen immers vanuit een anders invalshoek naar het onderwerp afpakken kijken dan de beleidsmakers en uitvoerders. Het afpakken wordt deels begrepen of moet zelfs gebeuren, maar het wordt niet gezien als dé manier. Er zou meer aandacht moeten zijn voor een samengestelde aanpak, zorg en verbinding. Snel geld verdienen is de motivatie om het criminele pad in te slaan en het wordt door sommigen als een manier van leven gezien. Groepsdruk en status spelen een rol en afpakken zal naar inschatting de motivatie niet gaan belemmeren. Hooguit zal men wellicht niet meer in dure kleding verschijnen of in een dure auto rijden, maar dat zou dan niet zeggen dat men niet meer in de criminaliteit zou zitten. Het afpakken kan zelfs als averechts effect hebben dat het afpakken op zichzelf statusverhogend kan werken en gecompenseerd gaat worden [Respondent: ‘*dit is hetzelfde als wanneer je snoep van een kind afpakt, die willen juist dan alleen maar meer en ze gaan er alles aan doen om het terug te krijgen*’] [Respondent: ‘*Ze zullen inderdaad een beetje gezichtsverlies lijden als er iets wordt afgepakt, maar dat geeft ze dus nog veel meer reden om het heel snel te gaan vervangen en er*

nog een schepje bovenop te doen...’]. Het afpakken zou eveneens tot woede en haat kunnen leiden, wat het lerende vermogen niet bevordert.

Conclusie en discussie

Als je de praktijk koppelt aan de beschreven theorie achter het afpakken, dan blijkt dat gerelateerd aan de rationele keuzetheorie, de kans dat vermogen wordt afgepakt als laag te worden ingeschat. Het plegen van criminaliteit kan dan in de perceptie meer opleveren dan dat het zou kosten. Daarvoor is meer bewustwording nodig van de kosten en zouden de risico's ook op andere wijzen moeten worden verhoogd (b.v. via reguliere straffen). Het onderzoek biedt slechts beperkte aanknopingspunten om een beschouwing vanuit de gelegenheidstheorie en de differentiële associatietheorie te onderbouwen. Er doen zich in de praktijk nog veel wisselende gelegenheden tot het plegen van criminaliteit voor, er ligt een gevoeligheid voor verplaatsing van criminaliteit op de loer (zowel richting andere gebieden als ook gepleegd door jongeren vanuit andere gebieden in Den Haag Zuid West), negatieve rolmodellen spelen nog een grote rol in de besmetting van andere jongeren en afgepakt vermogen lijkt ook een drijfveer tot terugverdienen in zich te kunnen hebben.

Als je door de bevindingen heen leest, dan lijkt de harde conclusie te zijn dat afpakken op deze wijze nauwelijks zal werken en dat een geheel andere inzet meer op z'n plaats zou zijn. Ondanks dat meer afpakken, met name bij de criminele rolmodellen, zou kunnen helpen, wordt het namelijk ook "als dweilen met de kraan open" gezien. In het debat staat daar de gedachte tegenover dat misdaad nooit mag lonen en je criminaliteit altijd zult moeten willen blijven aanpakken; ook als de crimineel dat niet leuk vindt. In de kern komt het dilemma dus feitelijk neer op enerzijds het gerechtvaardigde perspectief dat misdaad niet mag lonen en anderzijds het punt dat gaat over de beperkte effectiviteit en haalbaarheid rondom de werkwijze van het

afpakken. Het eerste perspectief staat ook principieel gezien niet zozeer ter discussie. De mogelijkheid en effectiviteit van de toepassing kent wel de nodige kanttekeningen en het in werking brengen van theorie en praktijk werkt niet zo eenvoudig zoals het soms uit de aanmoedigende theorie of beleidsstukken lijkt. Uit onderzoek door Van Drunen (2023) is namelijk te veronderstellen dat wil het meer effectief zijn, je er volop bovenop moet zitten, er uitgebreide communicatie moet plaatsvinden om het bewustzijn onder jongeren over een mogelijke pakkans aan te wakkeren en expertise breder onder de uitvoerders uitgeleerd moet worden. Als kritische noot moet wel worden meegegeven dat alleen bewustzijn een erg beperkende werking zal hebben. Voor een daadwerkelijke gedragsverandering is het nodig dat de intentie tot het goede gedrag veranderd waarvoor nodig is dat de attitude tot het wenselijke gedrag en de wenselijke gevolgen verandert, men onder de normen van eventuele criminele groepsdruk uit kan komen en jongeren zichzelf ook in staat achten te kunnen veranderen en wellicht ook andere kansen zien om het juiste gedrag te promoten (zie b.v. *Theory of Planned Behavior*, Ajzen, 1991). Mede ook vanwege beperkingen in tijd en capaciteit en ook de mogelijk averechtse werking van afpakken, zou je ook meer moeten investeren in een probleemgerichte aanpak dan alleen te kijken naar de afpakcijfers. Tevens moet je investeren in het nabije netwerk rondom de jongeren, waaronder met name de ouders [Respondent: “*Uiteindelijk bestaat ons werk uit verbinden. We willen niet alleen de jongeren bereiken die iets hebben gedaan of waar vermoedens naar zijn, maar we willen ook de schil eromheen bereiken*”].

Ten slotte zouden we ook moeten kijken naar aanpakken buiten het strafrecht om die ook een financiële doorwerking kunnen hebben (b.v. het bestuurlijk sluiten van panden). Afpakken is daarbij een mogelijk aanvullend behulpzaam middel als onderdeel van een meer totale aanpak van het terugdringen van de criminaliteit onder jongeren. Een bijzondere uitdaging vormen de ontwikkelingen in de digitalisering, waar ook de politie nog een grote slag in te maken heeft. In

de totale aanpak wordt momenteel in Den Haag Zuidwest hoopvol veel aandacht besteedt via het programma 'Preventie met Gezag' (driehoek & college Den Haag, 2022), dat op vele fronten en in de samenwerking met diverse veiligheids- en zorgpartners ondermijning onder jongeren probeert te voorkomen en aan te pakken en daarmee door onder andere de intrede van de wijkrechtspraak, de jongerenrechtbank, HALT gesprekken op scholen, de persoonsgerichte aanpak en de optie van toepassing van de last onder dwangsom bij jonge aanwas, meer geïntegreerde perspectieven biedt voor de toekomst.

Referenties

Aanwijzing afpakken (2016). Aanwijzing in de zin van art. 130 lid 4 Wet RO. Openbaar Ministerie. Geraadpleegd op 20 september 2023, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0038996/2017-01-01>

AEF (2015). *Integraal afpakken crimineel vermogen door overheidsinstellingen*. Utrecht: Andersson Eiffers Felix.

Ajzen, I. (1995). The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision processes*, 50, 179-211.

Becker, G.S. (1968). Crime and punishment: an economic approach. In *Journal of Political Economy*, 76 (pp. 169-217). University of Chicago Press.

Driehoek & college (2022). Aanvraag: integrale aanpak preventie met gezag in Den Haag Zuidwest. Geraadpleegd op 20 september 2023, van https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/12531512/1/RIS314852_bijlagen_uitvoeringsprogramma_preventie_met_gezag_Den_Haag_Zuidwest

Felson, M. (1994). *Crime and everyday life: insights and implications for society*. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.

Huisman, W. (2001). *Tussen winst en moral. Achtergronden van regelnaleving en regelovertrading door ondernemingen*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Kessels, R. (2023). *Monitor jeugdcriminaliteit 2023*. WODC, cahier 2023-13.

Kruisbergen, E.W. (2021). Het witwassen van criminele winsten. *Justitiële Verkenningen*, 4, 47-68.

Rijksoverheid. (2021, 16 november). Nieuwe instrumenten voor afpakken crimineel vermogen. Nieuwsbericht. Geraadpleegd op 20 september 2023, van <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2021/11/16/nieuwe-instrumenten-voor-afpakken-crimineel-vermogen>

Sutherland, E.H. (1947). *Principles of criminology*. Philadelphia: J.B. Lippincott.

Terpstra, J., & Swami-Persaud, A. (2021). Dealen met drugs. Een verkennend fenomeenonderzoek naar jongeren in de drugscriminaliteit in Noord-Holland. NH Samen veilig. Geraadpleegd op 20 september 2023 van <https://www.dsp-groep.nl/wp-content/uploads/18AS-Dealen-met-drugs-Noord-Holland-samen-veilig-2021.pdf>

Tops, P.W., & Van der Torre, E. (2014). *Wijkenaanpak en ondermijnende criminaliteit*. Den Haag: Politieacademie, Boom Lemma Uitgevers.

Van der Parre, H., & Adringa, R. (2022, januari 13). Politie gaat lastig jaar met personeelskrapte tegemoet. NOS. Geraadpleegd op 11 februari 2024 van, <https://nos.nl/artikel/2412873-politie-gaat-lastig-jaar-met-personeelskrapte-tegemoet>

Van Drunen, L. (2023). *Afpakken crimineel vermogen van jongeren in Den Haag Zuidwest*. [Masterscriptie, Universiteit Leiden].

Van Rij, C. (2018). *Integraal afpakken van crimineel vermogen: verkenning handvaten voor kosten en baten in de opsporings- en handhavingsfase*. WODC. Geraadpleegd op 20 september 2023 van, <http://hdl.handle.net/20.500.12832/2382>.

Verrest, P.A.M. (2006). De strafbaarstelling van witwassen. *Justitiele Verkenningen*, 4, 4.